

**NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK 1942**

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS

OCH SKANSENS ÅRSBOK

1942

Redaktion:

SIGURD WALLIN · GÖSTA BERG · SIGFRID SVENSSON

Omslaget: Studenterna fira valborgsmässoafton på Skansen. Foto Folke Carlsson.

*Tryckt hos Tryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1942
Djuptrycksplanscher från Nordisk Rotogravyr*

NORDISKA MUSEET SOM FORSK- NING SINSTITUTION OCH FOLK- BILDNINGSANSTALT

av *Andreas Lindblom*

Tal vid öppnandet i Nordiska museets hall av Folkuniversitetsföreningens kurs den 30 juni 1941.

A Folkuniversitetsföreningens och Nordiska museets vägnar hälsar jag er i dag välkomna till föreningens och museets gemensamma kurs. Sist vi samlades här, för tre år sen, talade jag från denna plats om tro och optimism. Då rådde fred i Europa och ekonomisk uppblomstring, nästan högkonjunktur, fast det ännu inte avslutade kriget i Spanien varslade ont för framtiden. Att vi nu återigen, trots att nästan hela Europa flammar av krigets lågor, samlas till en folkuniversitetskurs, utgör ett bevis så gott som något på den förmåga till tro och optimism som är en av människoandens största tillgångar.

Vi har denna gång förenat oss med Samfundet för hembygdsvård och Sveriges allmänna folkskollärareförening. Däri ligger en vink om att vi önskar att denna kurs i särskilt hög grad skall tjäna praktiska och pedagogiska uppgifter, att den alltså skall främja inte bara inhämtandet av kunskaper utan också hembygdsvård och skolundervisning.

Det är om Nordiska museet som forskningsinstitution och undervisningsanstalt jag i dag lovat ge några orienterande upplysningar. Alla vet vi ju att detta museum, Sveriges största, har enorma samlingar. Även om bara ca 50.000 föremål är utställda, upptar dock vårt inventarium f. n. inte mindre än 223.000 nummer. Och då vart och ett nummer i verkligheten ofta representerar flera föremål, så är det inte överdrivet att gissa på en

total föremålssiffra om närmare en halv miljon. Enbart textilier, d. v. s. vävnader, dräkter etc., uppgår till ca 91.000. Ni förstår nog att bara kampen mot malen, som tyvärr inte kan undgås, tar många av våra arbetsdagar i anspråk.

Detta ofantliga material utgör en gruva för brytande av kunskapens malm av en rikedom och ett djup som inte kan mätas. Men nästan lika viktigt är det väldiga arkiv som undan för undan vuxit fram dels under tjänstemännens resor ute i landet, dels genom inhämtande av kunskapsstoff från våra ortsmeddelare. Man kan säga att det först är när föremålen ställs i de arkivaliska uppteckningarnas ljus som de blir levande. Och det samma gäller arkivalierna i förhållande till föremålen.

Redan Hazelius reste ofantligt mycket och antecknade vad han ansåg vara av värde för folklivsforskningen. Vi har i vårt bibliotek 45 resedagböcker av hans hand, som värtaligt vittnar härom. Men han förstod också att knyta bygdens folk nära till Nordiska museet. Den första förteckning på hans ortsombud som vi har, daterar sig från år 1880 och upptar ett trettiootal namn. Låt vara att dessa personer till en början helt naturligt mest sysslade med anskaffande av föremål till museet, så betydde denna organiserade kontakt med bygden i alla fall att undan för undan en massa viktiga notiser strömmade in rörande föremålens användning, angående bostäder och hem där de nyttjats, liksom också om de människors vanor och föreställningar, som en gång varit deras ägare.

Det är emellertid egentligen bara de sista femton åren som Nordiska museet kunnat organisera ett systematiskt, på fast ekonomisk grundval fotat forskningsarbete ute i landet. År 1926 började vi nämligen få årliga lotterimedelstilldelningar för dessa fältundersökningar. Från den tiden t. o. m. i dag — den 30 juni 1941 — har vi lyckligtvis haft ganska rikliga statsmedel till vårt förfogande. Fr. o. m. i morgon då det nya budgetåret börjar har vi tyvärr inte längre något statligt anslag till forskningsresor ute i landet. Även om vi böjer oss inför tidens hårda krav, så må det dock inte förtänkas oss, om vi i detta ögonblick vill uttala som vår varma önskan att detta bara måtte

Folkuniversitetskursen på utfärd till Tyresö slott. Mannen med fiolen är den halländske folkskolläraren och spelmannen Aug. Ysenius. Foto Stockholms-Tidningen.

betyda ett tillfälligt avbrott i det stöd som statsmakterna hittills gett oss.

Ett folk kan styras och ledas antingen genom yttre maktmedel eller i kraften av dess inneboende traditioner, by force or by tradition, som en stor engelsk statsman sagt. Just nu erbjuder världen en utomordentlig exempelsamling på hur folken hålls i lydnad antingen genom våld eller tack vare trohet mot egna traditioner. Men om man utgår ifrån att folkets inneboende traditioner utgör en andlig kraftkälla, ett stycke grundmur för folkligt självstyre, då måste slutsatsen också bli att *utforskningen och vården av de folkliga traditionerna i och för sig utgör ett verkligt statsintresse.*

Vad har vi då gjort under de femton år, då statsmedel stått

till vårt förfogande för fältundersökningar? Låt mig få meddela några fakta och siffror, torra måhända, men talande åtminstone för er, som jag vet livligt intresserar er för dessa ting.

Våra expeditioner, i regel bestående av en museiman, en arkitekt och en fotograf, har under denna tid beskrivit, uppmätt, fotograferat och filmat gårdar, byar, herrgårdar, prästgårdar, städer samt arbetsliv i alla former, inte minst hantverk, men också sedvänjor och bruk. Som resultat härav har enbart för allmogekulturens vidkommande 145.000 helarksidor text, 110.000 fotografiplåtar och 47.000 blad ritningar inkommit till vårt arkiv, där de uppordnats och registrerats, så att forskarna nu mycket lätt kan finna sig till rätta i det enorma materialet, både ur *topografisk synpunkt*, d. v. s. om det gäller studiet av en viss orts förhållanden, och *sakligt*, ifråga om utbredningen och användningen av t. ex. ett visst slags redskap. Jag minns när dåvarande statsrådet Engberg en gång kom och inspekterade, att han begärde att få fram materialet från sin egen hemsocken. Han blev mycket tillfreds. Det var egentligen bara ett ägarenamn på en gård som var felskrivet, förargligt nog just hans faders!

Jämsides med denna insamling genom expeditioner har arkivmaterial oavlåtligt influtit från vår stora stab av ortsmiddelare. Nu några siffror belysande också denna art av museets insamlingsverksamhet! Under sist förflutna år, 1940, har till våra ortsmiddelare utsänts 2.229 frågelistor. Som svar på dem har inte mindre än 12.144 sidor text, 3.210 fotografier och 1.046 teckningar inkommit. Bland de 21 olika ämnen som frågelistorna under 1940 behandlat kan nämnas: mans-, kvinno- och barndräkter; träskor och trätofflor; skolbarnens lekar; korgtillverkning, bastarbeten; armborst och spjut; jultomte och julkappar; sägner om trollen som skördefolk; o. s. v.

Av dessa våra ovärderliga ortsombud, som f. n. uppgår till 295, från Löderup till Junosuando, har vi glädjen att i dag se ett 20-tal som deltagare i denna kurs. Tack, kära vänner, ute i hela landet för allt vad ni gjort, för vad ni gör och kommer

att göra för bevarandet i ord och bild av traditionerna från fäderna och moderne!

Men vi skulle i dag också säga några ord om museet som undervisningsanstalt. Jag ska fatta mig kort. År 1919 fick museet genom makarna v. Hallwyls storslagna donation en egen professur i folklivsforskning, vars förste innehavare var Nils Lithberg, som efterträddes av Sigurd Erixon. Härigenom fick den högre undervisningen i dessa ting ett viktigt organ, som också blivit en hävstång för arbetet ute i fältet. Av de lärjungar som utbildats av Nordiska museets professorer, är det många som nu har ansvaret för den kulturminnesvårdande verksamheten ute i landet.

Sedan 1929 har vi för populariseringsarbetet en särskild museilektor, som organiserar föreläsningar, visningar och studiecirklar. Framför allt är det dock skolbarnen som vi söker omhänderta. Under 1940 visades sålunda valda delar av Nordiska museet för 6.533 folkskolebarn från Stockholm, femte och sjätte klasserna. Visningarna som sköts av särskilt utbildade ledare äger rum varje dag under läsåret mellan kl. 12—2. Programmen har självfallet satts i nära samband med klassernas undervisning i historia. Vid visningarna har stor vikt lagts på att uppmuntra barnens självverksamhet. Visningarna har därför mest haft karaktären av lektioner, där ledaren genom frågor sökt att få barnen att *själva* se och upptäcka. Därjämte har orienterande promemior på förhand utdelats till lärarna för att hjälpa dem att förbereda museibesöken. Det är tack vare det levande intresse som Folkskoledirektionen i Stockholm hyser för denna sak som vår undervisning kunnat få denna verkligt betydande omfattning. Beträffande läroverken ligger det däremot mycket sämre till — men det är en annan historia!

Sådana museivisningar i städer och orter där det finns museer och hembygdsgårdar, kommer utan tvivel att i framtiden bli av verklig betydelse för skolornas hembygdsundervisning. Tyvärr är det nämligen ett allbekant beklagligt förhållande, att hembygdskunskapen på många skolors schema i stort sett bara är ett tomt ord. Säkert är i varje fall att vi har lång väg kvar

till en undervisning, som låter bygdens gemensamma minnen bli till enande band och väckande krafter. Hembygdens ofta ganska enkla minnen kan sällan som den politiska historiens egga till utåt lysande bragder. Men kunskapen om hur livets vardag gestaltade sig för våra föräldrar och föräldrars föräldrar, hur de klarat sina problem utan våra tekniska och ekonomiska resurser, korteligen en ödmjuk rannsakan av det förgångna, kan skänka den moderna människan besinning vid mötet med nuets förvirrande och överväldigande makter. Och ju mer man tränger in i sitt folks förflutna, desto mer benägen blir man nog också att tro på att det mer är humanitet och samarbete än statens eller individens maktutövning som bygger upp en bestående kultur. Människans naturliga drift till tävlan och strid blir verkligt fruktbar endast i den mån den inte förkväver andras tro och frihet.